

Nastavni materijal 2.3 Sloboda i odgovornost – tri modula lekcije

Ovo je komplet modula lekcije koje možete birati zavisno od potreba vaših učenika – u okviru jedinice od četiri lekcije, ili kao moguće proširenje neke jedinice. Moduli istražuju uslove preuzimanja odgovornosti u modernim društvima:

Modul br. 1: Učiti kako preuzeti odgovornost nije moguće bez preuzimanja rizika.

Modul br. 2: Kako možemo uspjeti u preuzimanju odgovornosti u modernim, sve složenijim društvima koja većinom od nas traže maksimum?

Modul br. 3: Stabilnost demokratskih zajednica ima kulturološku dimenziju – zajednički sistem vrijednosti svojih članova koji se ne može nametnuti, već mora biti usaglašen.

1. Dilema rizik – odgovornost

Imati slobodu izbora predstavlja ljudsko pravo, no ta sloboda podrazumijeva i odgovornost. Uvijek moramo biti svjesni uticaja i posljedica naših odluka i postupaka i za nas i za druge, kako danas tako i u budućnosti, ovdje ili bilo gdje drugo u svijetu (vidi model održivosti u radnom listu za učenike 4.2).

S druge strane, jedini način na koji učimo da preuzimamo odgovornost jeste u uslovima slobode, što uključuje slobodu doživljavanja neuspjeha. Na primjer, mladi ljudi žele da izlaze noću i vikendom, što će učenici vrlo dobro znati. Njihovi roditelji očekuju da se vrate kući u određeno vrijeme, pa je zadatak mlade osobe da poštuje dogovor. Bez slobode kretanja i preuzimanja svih pratećih rizika, niko ne može naučiti preuzimati odgovornost.

2. Dilema složenost – demokratija

U ovoj jedinici učenici razmišljaju o tome kako preuzeti odgovornost u svakodnevnim situacijama. Često u nekoliko sekundi moramo da odlučimo kako riješiti neku dilemu. Osnovni zadatak (lekcije 2 i 3) omogućava učenicima da polako analiziraju dimenziju odgovornosti i na taj način vježbaju intuiciju. Preuzimanje odgovornosti zahtijeva vještinu hitrog „protrčavanja“ kroz neku složenu situaciju i potom intuitivnog donošenja odluke koja treba da izdrži kritički osvrt. Iz svakodnevnog iskustva možemo reći da je to „normalno“ i svi smo svjesni rizika da se naprave greške jer o teškim pitanjima moramo odlučiti pod vremenskim pritiskom. Vježba i iskustvo pomažu nam da poboljšamo intuiciju, ali problem i dalje postoji.

Složenost poprima drugačiji kvalitet na društvenom ili globalnom nivou. Na primjer, često možemo birati način putovanja od A do B, od kuće do škole, na primjer. Vožnja automobilom je najugodnija mogućnost, dok vožnja autobusom ili biciklom mnogo duže traje, a da i ne spominjemo mogućnost kašnjenja, ili mogućnost da pokisnemo jer pada kiša, itd. Kakvu ćemo odluku donijeti? Mogući kriterijum bi mogle biti posljedice koje vožnja ima na klimatske promjene. Ali da li samo moj automobil može ostvariti tu razliku, posebno ako samo manjina ide autobusom ili biciklom? Problem je isuviše složen za pojedinca (vidi jedinicu 4). Isto važi i za situaciju našeg učešća u političkoj raspravi o takvom pitanju – činimo li dovoljno i prave stvari da bismo spriječili klimatske promjene?

Povećanje složenosti tipično je za moderna društva. Ona su povezana globalizovanim tržištem i zavisne jedno o drugom u smislu načina na koji rješavaju globalne probleme poput klimatske promjene. Činjenica, da se moramo boriti sa složenošću dodatno otežava preuzimanje odgovornosti. To je na neki način cijena koju moramo platiti radi povećanja standarda življenja u modernim društvima zbog dostignuća tih društava u nauci, tehnologiji i obrazovanju.

Intuicija nam više ne pomaže kod preuzimanja odgovornosti u složenim problemima kao što je rješavanje klimatskih promjena. Treba nam savjet stručnjaka. U demokratskim sistemima građani i političari koji se moraju osloniti na stručnjake da bi razumjeli svijet u kojem žive suočeni su s opasnošću da skliznu u neku vrstu moderne, postdemokratske oligarhije, vladavine stručnjaka koje građani više ne mogu nadzirati. To je dilema na relaciji složenost-demokratija.

Demokratija pobjeđuje ili gubi obećanjem da svaki zainteresovani građanin može učestvovati u donošenju odluka. Raditi to odgovorno podrazumijeva obrazovane građane. Obrazovanje je jedina šansa koju imamo da bismo riješili dilemu složenosti. Širenje obrazovanja nije samo pokretač sve veće složenosti modernog društva, već je, takođe, ključ za prevladavanje dileme složenosti u demokratiji.

3.Dilema sloboda – stabilnost: sloboda, pluralizam i naša potreba da dijelimo neke vrijednosti

Član 18.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere; to pravo uključuje slobodu da se mijenja vjera ili uvjerenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vjera ili uvjerenje podučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužjenjem i obredima.

Član 19.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvata slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javne komunikacije i bez obzira na granice.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (10. decembar 1948.); cijeli tekst nalazi se u radnom listu za učenike 2.5.

Pojedinci koji ostvaruju ova prava proizvode pluralizam u mnogim oblicima (vidi nastavnu jedinicu 3). Jedan od učinaka jeste da ljudi slijede različite vjeroispovijesti i pridržavaju se različitih sistema vrijednosti – naročito ako je riječ o useljeničkim zajednicama. Moderna društva su sekularna i pluralistička – njihovi članovi razvijaju individualna gledišta i identitete (vidi nastavnu jedinicu 1). Odgovornost ima konstruktivističku dimenziju.

S druge strane, svaka zajednica pridržava se niza vrijednosti oko kojih su se složili svi njeni članovi. Demokratija zavisi od jake države, jednako kao i od političke kulture koja pruža podršku.

To je dilema sloboda-stabilnost: demokratska i sekularna država zavisi od kulturoloških uslova koje njene institucije i vlasti ne mogu proizvesti ili izvršiti. Niz opšteprihvaćenih i cijenjenih vrijednosti, pravila i ciljeva ne može se uzeti zdravo za gotovo. Naprotiv, odgovornost je građana da pregovaraju i redefinišu vrijednosti, pravila i ciljeve. Obrazovanje, a posebno obrazovanje za demokratiju i ljudska prava igra ključnu ulogu u ispunjavanju tog izazova. Ljudska prava možda nude jedini niz pravila i principa koja su opšte prihvatljiva (vidi lekciju 4 ove jedinice u kojoj se naglasak stavlja na član 1. Univerzalne deklaracije). Ljudska prava naglašavaju princip međusobnog priznavanja – zlatno pravilo – ali ne promovišu ni jednu vjeroispovijest ili filozofiju etike i morala. S tog stanovišta, ljudska prava ne samo da su na izvoru problema, već su i ključ za postizanje rješenja.